

ZLATA DEROSSI

SENJSKA GIMNAZIJA U ŠKOLSKIM IZVJEŠTAJIMA OD 1852/53 DO 1939/40.

Zlata Derossi
Zadar

UDK:373.5(497.13)''1852/1940''
Izvorni znanstveni rad
Ur.:1989-08-10

U ovom su radu prikazani izvještaji Senjske gimnazije kao dragocjen dokument njezina života i djelovanja od 1852. do 1939/40. Radi bolje preglednosti izvještaji su podijeljeni u 4 razdoblja:

1. od 1852/53. do zaključno 1971/72 – obilježeno dominacijom njemačkog jezika i vojnom upravom
2. od 1872/73. do 1. svjetskog rata, s hrvatskim kao nastavnim jezikom i pod upravom Odjela za bogoštovlje i nastavu pri kraljevskoj zemaljskoj vladi u Zagrebu
3. od 1914. do 1918, s naglaskom na odrazu ratnih zbivanja u životu Senjske gimnazije
4. od 1918. do 1939/40, odnosno razdoblje kada nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije Hrvatska dopijeva u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca pod dinastijom Karađorđevića.

U općim se crtama opisuju obilježja svakoga razdoblja i analizira se sadržaj izvještaja. Na početku svakoga izvještaja do godine 1890/91 bio je redovito jedan stručni rad nekoga nastavnika iz te gimnazije, a u drugom dijelu razrađivao se plan i program, teme iz hrvatskoga jezika, ljetopis, organizacija školskog života, stanje u knjižnici i zbirka, briga za siromašne učenike, odraz političkih prilika na život u školi itd. Posebno se ističu najugledniji nastavnici i učenici koji su postali poznati u hrvatskom kulturnom i javnom životu.

Na koncu se zaključuje da izvještaji Senjske gimnazije dokazuju njezino stalno napredovanje i visoku razinu kvalitete i da su iznimno značajan dokument svoga vremena, pružajući niz podataka korisnih za hrvatsku povijest uopće i povijest školstva u Hrvatskoj napose.

U Senjskoj gimnaziji izvještaji su se počeli pisati i objavljivati šk. g. 1852/53, i izlazili su do 1939/40, s prekidom 1874/75, i od 1921/22. do 1930/31. U njima je katkada opširnije, katkada oskudnije odražen život i duh jedne ugledne i poznate škole i njezini naponi da u odgojno-obrazovnom procesu dade učenicima temelj za daljnje studije i stvori od njih cjelovite osobnosti. Pozitivna obilježja takve osobnosti imala su razumljivo neke općeljudske značajke, ali ona su se razvijala u atmos-

feri kojoj je pečat davala službena politika vladajućega režima, pa je zato za potpuno razumijevanje duše tih izvještaja potrebno bar ukratko naznačiti u kakvom se političkom i kulturnom ozračju odvijao život u Senju i Hrvatskoj u tom dugom razdoblju od 1852/53. do 1939/40, kada se u »predvečerje« teškoga i krvavog razdoblja narodnooslobodilačkog rata pisanje izvještaja gasi.

Pedesetih godina XIX. st. u Senju se ne dešavaju nikakva nova i posebna zbivanja. Od osnutka Senjske kapetanije u 2. polovici XV. st. pa sve do sedamdesetih godina XIX st. taj kraljevski grad potčinjen je u vojnom i upravnom pogledu Austrijskoj monarhiji. Kada je u XVI. st. formirana Vojna krajina, kojoj je Senjska kapetanija bila jezgra i glavno središte, Senj je i nadalje ostao značajno uporište borbe protiv Turaka i kao tzv. vojni komunitet živio je životom koji je i kakav je diktirala vojna vlast Krajine. Izuzet iz Hrvatske zajedno sa čitavom Vojnom krajinom, on je stoljećima pružao primjere junaštva što ga je opjevala narodna poezija i koje je nadahnjivalo i naše poznate umjetnike, ne samo herojstva u borbi »za krst časni« nego i u održavanju svoje nacionalne samobitnosti i otporu ponjemčivanju što ga je habsburška vlast dosljedno i uporno provodila. Na početku sedamdesetih godina na temelju kraljeve odluke, a u vezi s austro-ugarskom i hrvatsko-ugarskom nagodbom, počinje razvojačenje Vojne krajine, koje se završava 1873. Ti se događaji očituju u izvještajima Senjske gimnazije uvođenjem hrvatskog jezika kao nastavnog, a u političkom i upravnom pogledu stavljanjem Vojne krajine pod jurisdikciju Hrvatskog sabora. Od toga vremena Senj u potpunosti dijeli život i sudbinu s ostalim dijelovima »Trojedne Kraljevine« sve do 1918, kada se raspada Austro-Ugarska Monarhija, odnosno i poslije 1918, kada dolazi do ujedinjenja jugoslavenskih naroda u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

U razdoblju od sedamdesetih godina XIX. st. pa do 1. svjetskog rata jače je izražena borba za nacionalnu slobodu, a dalje se nastavlja ne samo ponjemčivanje nego i mađarizacija. U Hrvatskoj jača misao jugoslovenstva kakvo potiče i promiče Josip Juraj Strossmayer, a i misao hrvatstva kako ga zamišlja stranka prava na čeku s dr. Antom Starčevićem. U školi, koju Monarhija nastoji još uvijek držati u svojim rukama, probija se nacionalna misao i bori se za svoju afirmaciju skromnim, ali ipak vidnim rezultatima. U 1. svjetskom ratu Senjani dijele i opet sudbinu čitave Hrvatske i ginu za tuđe interese na dalekim bojištima. A onda dočekuju 1918. i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, u kojoj nakon prvih oduševljenja i nada da su se ostvarili snovi o životu u slobodi s ostalim bratskim slavenskim narodima, dolazi razočaranje koje za vrijeme Aleksandrove diktature tridesetih godina doživljava svoju kulminaciju. Izvještaje toga razdoblja sve jače prožima ideja centralističke, monarhističke, karadorđevićevske Jugoslavije s jednim jezikom i jednim narodom, u znaku dominacije srpstva. U posljednjem izvještaju, u njegovu jeziku i duhu kojim je prožet našla je odraza nova politička situacija i popuštanje pred hrvatskim zahtjevima.

Zbog toga snažnog prožimanja izvještaja Senjske gimnazije ideologijom vladajućeg režima, u kojemu uvijek nalazimo i iskre otpora, mogli bismo te Izvještaje podijeliti u 4 razdoblja:

1. Od školske godine 1852/53. do 1872/73 (razdoblje do razvojačenja Vojne krajine i pobjede hrvatskog jezika kao nastavnog jezika u hrvatskim školama)
2. Izvještaji od 1872/73. do 1. svjetskog rata
3. Od 1. svjetskog rata do njegova završetka (1914-1918)
4. Izvještaji za vrijeme stare Jugoslavije od 1918/19. do 1939/40.

1. Izvještaji iz razdoblja od šk.g. 1852/53. do 1872/73.

Iako izvještaji toga razdoblja još nisu tehnički i sadržajno potpuno usklađeni, oni se svi redovito dijele u dva glavna dijela. U prvom je dijelu rasprava nekoga člana profesorskoga zbora, a u drugom je razrađena organizacija nastave. Ona je iznesena vrlo opširno i obično obuhvaća plan i program nastavne građe po razredima i predmetima, popis nastavnog osoblja, zadaće iz hrvatskoga (ilirskoga, materinskoga) jezika, njemačkoga i latinskoga jezika, stanje nastavnih sredstava (učiteljska i učenička knjižnica, zbirke) izvještaj o ispitu zrelosti, reskripte i propise vojnih vlasti, izvještaj o potpomaganju siromašnih učenika i ljetopis. S vremenom se javlja i klasifikacija učenika. Pojedine od ovih tema dobivaju čas više čas manje prostora, pa je tako npr. nastavni plan i program nekada vrlo detaljno razrađen, nekada sažet, a i karakter ljetopisa, odn. kronike, ovisi o zanimljivosti zbivanja u određenoj godini, ali i savjesnosti i spretnosti kroničara.

Teme u programu toga razdoblja:

1852/53. 1. Emanuel Sladović: Prinos slovnici jugoslovenskoj

2. Stjepan Sabljak: Historisch-Topographische Skizze von Zengg (u prijevodu: Povijesno-topografski nacrt Senja)

3. Chornik des Gymnasiums in zengg (Kronika Senjske gimnazije)

1853/54. Ivan Šach: Ueber den thierischen Magnetismus (O magnetizmu životinja)

- 1854/55. Adolf Špaček: Ueber das Reich des Menschen (O carstvu čovjeka)
- 1855/56. Emanuel Sladović: Griechisch, Lateinisch und Slavisch in ihrer Wechelseitigkeit (Povezanost grčkoga, latinskog i slavenskog jezika)
- 1956/57. Tomo Matić: Tacitus historicorum princeps (Tacit-kralj među povijesničarima)
- 1857/58. Ivan Šach: Stellung der Mathematik zu den Naturwissenschaften und zur Philosophie (odnos matematike prema prirodnim znanostima i filozofiji)
- 1858/59. Ignac Bartulić: Heutiger Stand der Frage über den Zusammenhang zwischen Licht und Wärme (Današnje stanje problema odnosa svjetla i topline)
- 1859/60. Franjo Schmitzer: Ueber den jetzigen Standpunkt des österreichischen Privilegiumsfrage (O današnjem stajalištu problema austrijskog privilegija)
- 1860/61. Franjo Schmitzer: Welches war das leitende Princip der österreichischen Fürsten in Bezug Anwechens der österreichischen Monarchie (Što je bilo vodeći princip austrijskih kneževa u vezi s ravojem Austrijske Monarhije)
- 1861/62. Franjo Petračić: Dinko Ranjina, hrvatski lirik, literaturno-historički nacrt
- 1862/63. Anton Schwarz: Ueber Lukians Nigrinus (O Lukijanovu Nigrinu)
- 1863/64. Karl Seeberger: Čengić-Agas's Tod, übersetzt u. erklart von – (Smrt Čengić-age, preveo i protumačio)
- 1864/65. Viktor Mihajlović: Das rhomboedrische Kalk-Haloid (Ramboedričan vapnenaki haloid)
- 1865/66. Karl Seeberger: Aufgaben uber die Auflösung ebener Dreiecke (Zadaće u vezi s razrješavanjem istostranih trokuta)
- 1866/67. Franjo Petračić: O životu i dijelih Mavra Vetranica
- 1867/68. Dr. Johann Zindler: Entwicklungen einiger Formeln der Elektrodynamik (Razvoj nekih formula elektrodinamike)
- 1868/69. Ferdinand Kremser: Horaz als Dichter nach seinem eigenen Urtheile (Horacije kao pjesnik po svojoj vlastitoj prosudbi)
2. Ivan Ilaušek: Djelovanje preuzvišenoga biskupa Mirka baruna Ožegovića Barlabaševića
- 1869/70. Dr. Johann Zindler: Neue Sätze uber den Zusammenhang periodischer Decimalbrüche mit den gemeinen Erzeugungsbrüchen (Novi teoremi o odnosu između periodičnih decimalnih razlomaka i izvedenih razlomaka)
- 1870/71. Ivan Radetić: Rezultati jezikoslovnoga izpitivanja u pogledu staroslavenskoga i hrvatsko-srbskoga jezika
- 1871/72. Dr. Johann Reichert: Beiträge zur Geschichte Siciliens unter der Herrschaft der römischen Republik (Prilozi za povijest Sicilije pod vladavinom Rimske Republike)

Kao što je iz naslova vidljivo, teme su raznolike i vezane uz područje hrvatskog jezika i književnosti, klasične filologije, matematike, fizike, povijesti, zemljopisa. Pisane su njemačkim jezikom, osim tema iz hrvatske književnosti i jezika, te teme o senjskom biskupu Mirku Ožegoviću, koje su pisane hrvatski, te teme o Horaciju pisane latinski. Treba osobito istaknuti Seebergerov prijevod »Smrti Smail-age Čengića« na njemački jezik i dragocjene podatke iz Sabljakova Povijesno-topografskog nacrtu Senja i Kronike Senjske gimnazije pisanih njemački. Kao i svako poglavlje senjskih Izvještaja, tako i teme u njima

obrađene zaslužuju detaljnu analizu koju nije moguće dati u ovom općem osvrtu. Ipak je potrebno istaknuti bar neke misli i poglede iz njih koji su i danas aktualni ili su zanimljivi kao dokument o znanstvenoj misli onoga vremena. U radu o magnetizmu kod životinja Ivan Šach raspravlja problematiku koja u znanstvenom ili popularnom obliku ispunjava stranice našega današnjeg tiska kao nešto novo i moderno: »sva su fizička tijela manje ili više usko koherentne grupe beskrajno velikog broja atoma za koje pretpostavljamo da nas okružuju u raznim vrlo finim tekućinama, apsolutnim plinovima ili naizmjerljivim tvarima, naime magnetskoj i električnoj sferi topline i zraka. Osobit utjecaj na promjenu magnetskog stanja u čovjeka ima Mjesec, kao i druge planete, pa i biljni i životinjski svijet, koji svi posjeduju svojstvo da zrače djelomice polarizirano svjetlo... Poremećaj ravnoteže snaga što djeluju u svakom fizičkom tijelu i izravno nadovezana težnja za ponovnom uspostavom ravnoteže treba se promatrati kao podloga svakoga znanstvenog istraživanja i obrazlaganja prirodnih fenomena.«¹

Franjo Petračić osvjetljava lik Dinka Ranjine u literarno-povijesnom okviru i ističe potrebu za literarno-povijesnim pregledom hrvatske književnosti u kojem bi se dao kritički osvrt na njezin razvitak i estetsku vrijednost pojedinih dijela. a Ivan Radetić u svojoj studiji o starocrkvenoslavenskom jeziku i hrvatsko-srpskom genitivu zahtijeva da se u pristupu znanosti o jeziku uspoređuje i obuhvaća problematika jezika u okviru njegova povijesnoga razvoja, na temelju nove jezikoslovne škole F. Boppa i J. Grimma.²

Jednom riječju, nastavnici Senjske gimnazije nastoje oboružani modernim pogledima i znanstvenom metodologijom onoga vremena braniti svoje poglede, a osobito se trude promicati prirodne znanosti za koje se među obrazovnim slojevima iz godine u godinu javlja sve više zanimanja. Ti radovi održavaju visok stupanj znanja i želju da se to znanje prenese na mlado pokoljenje, a zajedno s drugim dijelom izvještaja, u kojem se uvijek razrađuje plan i program, stvaraju dojam vrlo ozbiljne škole i savijasnog pristupa nastavnom procesu.

Kad su se počeli pisati izvještaji, dakle god. 1852/53, na Senjskoj su gimnaziji radili slijedeći nastavnici: Stjepan Sabljak (ravnatelj), Tomo Matić, Franjo Sladović, Tomo Petrović, Emanuel Sladović, Vjenceslav Kargačin, Adalbert Mikšić, Ivan Radočaj, Ivan Ilaušek, Ivan Ciković, Adolf Špaček i Petar Matković. Predavali su maksimalno tri predmeta, a satnica im je iznosila 15 – 20 sati. Uz to su imali i druga zaduženja (najčešće kao čuvari zbirki).

Škola je u to doba bila pod snažnim utjecajem Crkve, pa je razumljivo da su nastavnici bili najčešće svećenici i da se veći dio učenika nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja odlučivao za svećenički poziv. Prvi svjetovnjak na Senjskoj gimnaziji bio je Ivan Šach (šk. g. 1853/54) a u kasnijim godinama pomalo se javlja sve više svjetovnjaka dok dominacija Crkve nad školom nije ustupila mjesto njezinu svjetovnom karakteru. Od nastavnika iz toga razdoblja treba u prvom redu spomenuti Ivana Ilaušeka, koji je na Senjskoj gimnaziji radio od 1849. do 1882. kao vjeroučitelj. Ne može se mimoići ni ime Mirka Ožegovića pl. Barlabaševića (1775-1869), biskupa senjsko-modruškoga, utemeljitelja i pokrovitelja Senjske gimnazije i osnivača konvikta za siromašne učenike Ožegovićianuma, čovjeka koji je od 1839. pa do svoje smrti 1869. bio duša vjerskoga i moralnoga života

Bilješke

1. Programm des k.k. Militärgrenz: Obergymnasiums zu Zengg, Trst 1854, str. 3.

2. Njemački lingvisti, začetnici komparativne gramatike indoevropskih jezika

škole, niz godina predsjednik ispitne komisije, nadpastir u pitanjima vjerskoga odgoja i veliki dobrotvor.

Ne možemo nikako zaobići ni Emanuela Sladovića, autora poznatog »Uvoda u pjesmenu umjetnost«, koji je bio istaknuti estetičar i teoretičar poezije šezdesetih godina 19. st. i koji je svojim djelovanjem stvorio »Senj središtem i žarištem kulturnog, političkog i društvenog života u Hrvatskom primorju.«³ Njegovo je i značajno djelo »Povijest biskupijah senjske i modruške ili krbavske« (Trst 1856), u kojemu se nalazi izvještaj senjskoga biskupa Sebastijana Glavinića nakon Vizitacije Like i Krbave, gdje između ostaloga spominje Kosinj kao mjesto u kojemu su se tiskali Ilirski brevijari.⁴

Plan predmeta izgledao je 1852/53. ovako:

	Razredi							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Vjeronauk	2	2	2	2	2	2	2	2
Latinski jezik	4	5	5	6	5	6	5	4
Grčki jezik	—	—	5	4	4	4	4	4
Ilirski (hrvatski) jez.	2	2	2	2	2	2	2	2
Njemački jezik	2	2	2	2	2	2	2	2
Zemljopis	3	—	—	—	—	—	—	—
Zemljopis i povijest	—	3	3	3	3	3	4	3
Matematika	3	3	3	3	4	3	4	—
Prirodopis	2	2	3	3	3	4	4	3
Filozofska propedeutika	—	—	—	—	—	—	—	2

Plan se najviše promijenio u tom razdoblju iz latinskog jezika, na njegovu korist ili štetu, i to uglavnom u 1. i 2. razredu, gdje se predavao maksimalno 8, a minimalno 4 sata.

Nastavna građa obihvaćala je, ovisno o reazredu, slijedeće sadržaje:

Vjeronauk: osnove katoličke vjere, obredi i otajstva, Stari zavjet, Novi zavjet, pretkrišćansko očitovanje, katolička čudoredba

Latinski jezik: gramatika i pravopis, prevodenje, stilske vježbe, latinska književnost (Salustije, Ovidije, Vergilije, Horacije, Cezar, Tacit i dr.). U nižim razredima prednost se davala gramatici, u višim lektiri.

Grčki jezik (od 3. razreda) gramatika, vježbe pisanja i čitanja književnost (Ksenefon, Homer, Sofoklo, Platon, Demosten)

Hrvatski (ilirski): pravopis, vrste riječi, oblici, nauk o rečenici, učenje ćirilice, starocrkvenoslavenski, starohrvatski, teorija književnosti, starija hrvatska književnost, književnost ilirskog pokreta i romantizma, najpoznatiji pisci iz srpske književnosti

Njemački jezik: pravopis i gramatika, vježbe u pisanju i prevodenju, ukrasi pjesničkoga govora, osnovni pojmovi iz teorije književnosti, pregled povijesti njemačke književnosti

Zemljopis — povijest: zemljopis se obrađivao kao posebni predmet samo u 1. razredu (topični zemljopis), u svim drugim razredima određeni povijesni problemi povezivali su se sa zemljopisom. Učila se povijest staroga, srednjega i novoga vijeka s osobitim osvrtom na Austrijsku monarhiju i njezinu statistiku

Račun (računica, računstvo): osnovne računске operacije, mjere i razmjeri, prosto pravilo trojno, postotni račun, decimale, razlomci, potencije, logoritmi; geometrija, trigonometri-

3. Branko Krmpotić, Prilog studiji Zlatka Posavca o Emanuelu Sladoviću, u: Senjski zbornik IV, Senj, 1970, str. 349.

4. Zvonimir Kulundžić, Kosinj — kolijevka štamparstva slavenskoga juga, vlastita naklada, Zagreb, 1960, str. 22.

ja

Prirodopis: Ovaj je predmet obuhvaćao biologiju, zoologiju, minerologiju, fiziku, kemiju, geognoziju, paleontologiju, a obrađivao se usklađeno s dobi učenika, u nižim razredima popularno, u višima znanstveno

Filozofska propedeutika: učila se u 8. ili 7. i 8. razredu, a obuhvaćala je logiku, psihologiju i filozofiju.

Osim ovih obvezatnih predmeta postojali su i djelomice obvezatni: kaligrafija, crtanje, živi jezici, pjevanje, gimnastika. Kad bi se učenik odlučio za koji od tih predmeta, on bi za njega postao obvezatnim. Kaligrafija je bila obvezatna za učenike prvog razreda, a preporučivala bi se i nekim učenicima iz viših razreda prema individualnim potrebama.

U vezi s pitanjem nastavnog jezika poslužiti ćemo se citiranjem odlomka dokumenta s ispita zrelosti na Senjskoj gimnaziji 1838/39: »U pogledu materinskoga jezika ili jezika podučavanja postavlja se opaska, da učenici svi bez razlike neimaju jedan isti materinski jezik; nekojim je, a to u većem broju u osmom razredu kao i u čitavoj gimnaziji, jezik jugoslavenski, nekoji pako imenice proiztekavši iz pomorskih gradovah, materinski jezik imadu talijanski, ali barem talijanski bolje poznaju negoli koji drugi. Radi toga nije se predavalo samo jezikom jugoslavenskim ili ilirskim, nego po okolnostih talijanski, a gdje ali knjige ne bi bilo druge nego njemačka, ali bi jezik ilirski radi još nezavršenih izrazah tehničkih nedostatan bio, upotrebljen je i njemački i latinski jezik za predavanje. Iz ovoga gledišta su i pismeni zadatci sastavljeni; i ovo je uzrok što na razlike učenika pitanja u različitom jeziku ravnati se budu mogla.«⁵ Iz tog bi se dokumenta moglo zaključiti da se nastava odvijala na hrvatskom (jugoslavenskom, ilirskom), latinskom, talijanskom i njemačkom jeziku. Kako je međutim vidljivo iz izvještaja toga razdoblja, udžbenici su bili na njemačkom jeziku, većina knjiga u učiteljskoj i učeničkoj knjižnici isto na njemačkom, na tom su se jeziku pisali izvještaji sve do 1872/73, dakle još pet godina nakon što je 1868/69. uveden hrvatski jezik kao nastavni jezik na srednjim školama Vojne krajine. Međutim, materinski jezik većine učenika bio je hrvatski, što razabiremo već u statističkim podacima najstarijih izvještaja. Npr. 1853/54. »prema materinskom jeziku« ima 88 Hrvata i 1 Talijan, 1857/58. 81 Hrvat, 1 Slovenac, 1870/71. 103 Hrvata, 1 Čeh, 1 Slovenac, 1 Nijemac. Pa ipak, unatoč toj činjenici, i unatoč tome što je 1868/69. u školama Vojne krajine službeno uveden hrvatski kao nastavni jezik, još 1871/72. u 3. razredu gimnazije njemački je nastavni jezik prirodopisa, u 4. se na njemačkom jeziku predaje njemački, matematika i prirodopis (Naturlehre), 5, 6, 7. i 8. razredu svi predmeti osim hrvatskoga i vjeronauka. Katalozi su se u to doba pisali isprva latinski, a već od polovice pedesetih godina pa do početka sedamdesetih godina njemački. Da bi slika o odgojno-obrazovnom procesu toga razdoblja bili življa, poslužiti ćemo se podacima iz nekih kataloga, koji ilustriraju način ocjenjivanja. Uz temeljne podatke o učeniku, njegovim roditeljima i budućem zvanju, dolaze rubrike: mores (vladanje), attentio (pažnja), diligentia (marljivost). Uz te rubrike ima niz opaski, npr. o vladanju gotovo uvijek: Legibus scholasticis apprime conformes (školskim propisima osobito podobni, tj. poštuju školske propise) što dokazuje da s vladanjem nije bilo većih problema. O pažnji: pendens ab ore magistri (višeći na ustima učitelja, tj. pozorno slušajući) continua (trajna), profectus cupidissima (najviše željna napretka) constans (stalna), summa (najviša), eraditions cupida (željna zemlja, nauka) quieta (smirena, sređena)...

O marljivosti: Laude digna (hvale vrijedna) indefessa (neumorna, uporna), assidua (neprestana), insufficiens (nedostatna), sedula (pomnjiva), solers (skrbrna), studiosa (revna), imi-

5. Rivoseki, Kronika Senjske Gimnazije 1839-1939, Senj, 1940, str. 22-23.

tatione digna (vrijedna oponašanja).

Ocjene su bile opisne: primae (prvi red), primae cum eminentia (prvi red s odlikom), secundae (drugi red), tertiae (treći red). Ove dvije posljednje ocjene bile su neprolazne (kasnije nedovoljan i rđav), a učenik koji je imao drugi red u određenim je slučajevima imao pravo popravka. Evo kako su se ocjene opisivale: excellens (izvrstan), eximius (izvrstan, izvanredan), praeclarus (vrlo dobar), laudabilis (pohvalan), sufficiens (dostatan), satisfaciens (dovoljan, zadovoljavajući), laudabiliter respondens (pohvalno odgovarajući), rarum (vrlo vrijedno), proficiens (napredujući), egregius (vrlo dobar), cognitio clara (jasnog znanja), elementarius proficiens (u početku napredovanja), in theoria et praxis bonus (dobar u teoriji i praksi).

Te su ocjene često bile široko razrađene, npr. iz jedne slučajno u Katalogu ostavljene i nedovršene svjedodžbe: Doctrina religionis: Excellens (Vjeronauk: izvrstan)
Linguae latinae: Addiscenda gramatica et autore plerum, quae novit (Latinski jezik: Treba obnoviti veći dio gramatike i veći dio autora (pisaca) Illyricae: Proficit (Hrvatski jezik: napreduje) Geographia et Historia: Geogr. studiosus, facta historica per superficiem refert (U zemljopisu revan, povijesne činjenice izlaže površno)
Mathematicae: Regulas ut ut discit, problemata faciliora (Pravila uči kako-tako, i lakše probleme)
Physicae: Phoenomena phys. possim bene explicit (Mogao bi bolje objašnjavati fizikalne pojave)

Sl. 45 – Maturanti Senjske gimnazije na proslavi 10. g. mature, Senj 1978.

Linguae germanicae: In theoria et praxis cognitio tenuis (Njemački jezik: Siromašno znanje teorije i prakse) Calligraphia: Bonus (Krasopis: dobar)

Obraćala se pozornost i na vanjski oblik mišljenja, odnosno izražavanja (externa forma pensorum) i stavljali su se ovakvi komentari: nitida et accurationis studiosissima (jasan i najrevnije marljivosti, pozornosti), muniditiae studiosa (teži za čistoćom), nitida proxima (vrlo blizak jasnoći), accurationis studiosis (revne pozornosti), nitidissima et elegantissima (najjasnija i najfinija).

Klasifikacija učenika počinje se objavljivati 1862/63, ali ispočetka nije obvezatni dio svakoga izvještaja. Učenici su poredani po poretku u uspjehu. 1870/71. nalazimo u izvještaju ime Vencela Novaka, kasnijega poznatog hrvatskog realista (Vjenceslava) Novaka. Pogled u Katalog učenika za tu godinu otkrit će dio njegova intimnog života, suhoparni podaci oživit će dramu 12-godišnjeg dječaka, koja je sigurno bila popraćena tugom i suzama: Novak Vencel 12 godina Sittliches Betragen: entsprechend

Fleiss: gering

Religionslehre: genügend

Lateinische Sprache: nicht genügend

Deutsche Sprache: nicht genügend

Geogr. und Geschichte: genügend

Mathematik: nicht genügend

Naturwissenschaft' nicht genügend

Kroatische Sprache: nicht genügend

Gesang: gut

Äussere Form der schriftlichen Aufsätze: Leserlich Zahl der versäumten Lehrstunden: 7 gerechtfertigt Allgemeine Zeugnisssklasse und Lokazionsnummer – dritte, der 17^e

U prijevodu:

Vladanje: primjerno

Marljivost: ništavna

Vjeronauk: dovoljan

latinski jezik: nedovoljan

Njemački jezik: nedovoljan

Povijest i zemljopis: dovoljan

Matematika: nedovoljan

Prirodopis: nedovoljan

Hrvatski jezik: nedovoljan

Vanjski oblik pismenih školskih zadaća: čitljiv Broj sati izostanaka: 7 opravdanih

Opći uspjeh i mjesto – treći red, 17. mjesto

Mali »Vencel« dobio je na temelju takvog učenja, kao što se vidi, treći red (rdav), a po poretku uspjeha dospio na žalosno 17. mjesto (dakle posljednje, jer je u razredu bilo 17 učenika). Ali koliko je ovakav uspjeh donio Novaku naslov najgorega u razredu, toliko nam on – s obzirom na kasniji Novakov put uspona i uspjeha – pokazuje i dokazuje da značajna uloga jednoga čovjeka u kulturi i javnom životu ne mora uvijek rezultirati iz odličnog uspjeha u školi, odnosno da se i loš učenik može popraviti i naći svoje mjesto u društvu. Taj isti loši učenik postao je profesor i 1895. nalazimo ga u nastavničkom zboru kao nastavnika hrvatskoga i njemačkog jezika, a poslije te godine on odlazi u Zagreb gdje se intezivno bavi književnim radom.

Kad govorimo o uspjehu učenika, ne možemo mimoći ni ispit zrelosti kojemu izvještaji posvjeduju određenu pozornost. Taj ispit nije u opisivanom razdoblju bio uvjet za

stjecanje srednjoškolskog obrazovanja, nego samo uvjet za upis na sveučilište, pa ispitu zrelosti ne pristupaju učenici koji ne kane studirati. Prolazna je ocjena bila: zreo i zreo s odlikom. Ispitnu su komisiju sačinjavali: predsjednik, general-brigadir imenovan od vojnih vlasti i specijalni izaslanik Ministarstva za nastavu ili školski savjetnik. Iz izvještaja nije vidljivo koji su se predmeti polagali, ali na temelju tema pismenim zadaćama lako je zaključiti da se pismeni dio ispita sastojao iz zadaća iz hrvatskog jezika, latinskog jezika (dvije zadaće: hrvatsko-latinska i latinsko-hrvatska), njemačkog jezika i matematike.

Teme pismenih zadataka iz hrvatskog jezika (do šezdesetih godina ilirski) susrećemo povremeno u razdoblju od pedesetih do šezdesetih godina, a stalno (kao i teme iz njemačkog jezika) od šezdesetih godina do konca ovoga razdoblja pa i kasnije. Opterećenost učenika pismenih zadaća bila je pod strogom kontrolom: npr. svakih 14 dana pisala se domaća zadaća iz latinskoga i grčkoga jezika, ali nikadaa istoga tjedna, svakih mjesec dana iz njemačkoga i hrvatskog, opet pravilno raspoređeno. Nastavnici bi učenicima temu zadavali za rad preko nedjelje, a iz matematike bi se zadaća pisala kod kuće samo kad bi neki od blagdana pao na uobičajeno radni dan. U prvim izvještajima ne razbire se koje su se od tema iz popisa pisale kao školske zadaće. Nastavnici uvijek paze na prilagođenost tema dobi učenika i opsegu znanja, a za nas su osobito zanimljive teme iz hrvatskoga jezika jer se u njima više nego igdje drugdje ogleda duh vremena, obilježje kulture i značajka nastavnog procesa. Teme su bile vrlo raznolike i tako stilizirane da je vrlo jasno i nji-

Sl. 46 – *Maturanti Senjske gimnazije na proslavi 10 g. mature, Senj 1971.*

hovo težište i njihov oblik, npr. San i smrt (prispodoba), Vrtlar i odgojitelj (paralela), Mens sana in corpore sano (razprava), Požar (u obliku pripovijetke), Jugurta (značaj), Brda oko Senja (topogr.), Učite se, valjat će vam (govor), Praznike praznovati, ali ne dan-gubiti (pismo).

Naslovi otkrivaju kako se šezdesetih i sedamdesetih godina javlja sve veći interes za narodno stvaralaštvo: Ženitba Dušanova (pripovjetka po narodnoj pjesmi), Marko Kraljević (po narodnoj pjesmi), Marko Kraljević (po Vuku Stefanoviću Karadžiću), Razlika između narodnoga i umjetničkog pjesništva, Druga javnja iz Miloša Obilića, Kakav je Marko Kraljević u borbi s Musom itd. Ima tu i tema vezanih uz romantičarsko poimanje Srba i Hrvata kao jednog naroda (Koje su glavne epohe u kulturnoj povijesti hrvatsko-srbskog naroda), a isto tako mnogo vezanih uz Mažuranićevu Smrt Smail-age Čengića, pa onda tema općeljudskog morala i morala vremena (Udobru se ne ponesi, a u zlu se ne poništi – razprava, Čednost resi mladića, Vrline viteštva, Nije sve zlato što se sjaji, Ni se u dobru ponesi, ni se u zlu poništi, Bolje je umjeti nego imati i sl.).

Iako se nastava odvija u atmosferi njemačke kulture, u znaku dominacije njemačkoga jezika, u nastavi hrvatskoga jezika zasine iskra hrvatskog rodoljublja. Ona se vidi u ljubavi za narodno stvaralaštvo, hrvatsku književnost, hrvatski jezik i hrvatsku prošlost.

Sl. 47 – Maturanti Senjske gimnazije na proslavi 10. g. mature s razrednicom prof. ZI. Biondić, Senj 1974.

Druga značajna tema koja oživljava duh i karakter škole jest gimnazijska kronika, odnosno ljetopis, a uz to izvještaji o obdržavanju pobožnosti kao i popis važnijih naredbi viših vlasti. Iz tih dokumenata razabiremo da je školska godina u tom razdoblju u pravilu počinjala 1. listopada a završavala 30. srpnja, 1. semestar (ili prvo poljeće) trajao je do konca veljače, a drugi započinjao nakon odmora od 2 – 3 dana. Popravni ispiti obavljali bi se u drugoj polovici srpnja, ispit zrelosti u prvoj polovici. Oko 30. srpnja bio bi u crkvi svečani »Te Deum«, nakon čega bi se učenicima dijelile svjedodžbe i nagrade. Za vrijeme školske obuke učenici su svakodnevno prisustvovali misi prije nastave u 7 1/2, a nedjeljom u 8 sati. Sudjelovali su u procesijama zajedno s nastavnim osobljem na dan sv. Jurja, gradskog zaštitnika, dan, sv. Marka, u tzv. prostnim danima i na Tijelovo. Osobito su svečano proslavljali dan sv. Alojzija (sv. Vjekoslava), zaštitnika gimnazijske mladeži, a proslavljali su i imendan kralja Franje Josipa 1. 4. listopada i kraljice Jelisavete (Elizabete) 19. studenoga. Tih su dana prisustvovali svečanoj misi u katedrali. Svečano su proslavljali i u svetu pričest i veliku pozornost posvećivali uskrsnim duhovnim vježbama koje su trajale u tijeku čitavog Velikog tjedna.

Školu su posjećivali nadzornici i ugledne osobe senjskoga, krajiškoga i hrvatskoga javnog života, najčeće nadbiskup Ožegović, koji je, kao što je već rečeno, nadzirao vjerski i moralni život škole. Kada je taj veliki dobrotvor umro, u dobi od 94 godine, na svečanoj misi zadušnici održao je govor kateheta Ivan Ilaušek i taj je govor objavljen u izvještaju za šk. g. 1868/69.

Čitav je nastavnički zbor na čelu s ravnateljem bdio nad ponašanjem učenika i nadzirao ih i izvan škole. Osobito se pazilo na smještaj učenika kojima roditelji nisu živjeli u

Sl. 48 – Maturanti Senjske gimnazije na proslavi 15. g. mature s razrednicom prof. Zl. Biondic Senj 1968.

Senju, a vodila se i posebna briga za siromašne učenike, koji su većim dijelom bili smješteni u konviktu Ožegovićianumu podignutom o trošku nadbiskupa Ožegovića i otvorenom šk. g. 1857/58. Nekima se plaćala stanarina, nekima davala besplatna hrana, ponetko je dobio odjeću ili obuću ili pak potrebne školske knjige i pribor. Kako bi ta pomoć bila što djelotvornija, 1867. osnovano je potporno društva i o njegovu se radu redovito izvješćivalo.

Kako bi se nastavni proces što bolje odvijao, na školi su se formirale zbirke knjiga i predmeta potrebnih u zornoj nastavi. Škola je npr. 1852/53. imala i 22 komada vrijednog oruda potrebnog za seosko gospodarstvo (nekoliko plugova, grablje, strojeve za sjetvu, stroj za usitnjavanje povrća, drljaču, stroj za pravljenje maslaca i sl., što se u kasnijim izvještajima ne spominje). Te iste školske godine škola je dobila na dar od senjskog kanonika Roke Barca i njegove sestre 463 knjige. 1855/56. prvi se put u izvještaju spominje i numizmatička zbirka, koja se svake godine obogaćivala novim priložima, uglavnom darovima učenika i građana. Zahvaljujući velikoj brizi za te zbirke, potkraj tog razdoblja u školi se nalazi učiteljska knjižnica, učenička knjižnica, prirodopisni muzej, fizikalni muzej i zbirka novca, koja je sedamdesetih godina već potpuno sredena. U toj zbirci nalazili su se od 1864/65. i neki predmeti koji su tvorili početak Kabineta za umjetnost i starine, a koji su zavrijedili da budu spomenuti: – rimska žara od pješčenjaka s poklopcem, nađena u Stinici

– zlatni ženski prsten s karneolom u koji je urezan Kupido (nađen u navedenoj žari zajedno s bakrenjakom cara Trajana)

Sl. 49 – *Senjski maturanti na proslavi 15. g. mature, Senj 1972.*

- prsten od neobrađenog srebra sa crnim kamenom u koji je ugraviran stojeći lik
- suznica nađena u jednom sarkofagu kod Siska
- suznica nađena kod Senja u jednom rimskom grobu, potječe iz doba kada je proizvodnja stakla bila još neusavršena
- glinena svjetiljka za mrtvaca
- dva komornička (čelična, pozlačena) ključa
- jedan službeni pečat mjesnog zapovjedništva iz doba francuske vladavine.

Na školi su se obavljale i meteorološka promatranja, a opaska o njima slale su se Središnjoj ustanovi za meteorologiju i magnetizam Zemlje U Beču sve do 1. siječnja 1872, poslije toga datuma Središnjoj meteorološkoj ustanovi u Ofenu.

U razdoblju od 1852/53. do 1872/73. Senjska je gimnazija živjela svoj život u atmosferi koju je odredila Vojna krajina i koja je s jedne strane obilježena dominacijom njemačkoga jezika, a s druge strane snažnim utjecajem Crkve. Prvi su nastavnici bili isključivo svećenici, od 1853/54, kada se pojavio i jedan svjetovnjak, do 1872/73. broj se svjetovnjaka povećao samo na tri od dvanaest nastavnika. U školi su glavni predmeti bili latinski i grčki, organizacija nastave bila je na visokom nivou, a škola je sa svojim uglednim nastavnicima postavljala pred učenike visoke zahtjeve čak i u predmetima koji su tjedno bili zastupljeni samo sa 2 sata. Suradnja među nastavnicima raznih predmeta bila je stalno prisutna, briga za učenike uzorna, a učenici su po ponašanju bili vrlo dobri. Među njima treba u prvom redu spomenuti Budu Budisavljevića Prijedorškog, kasnijega poznatog hrvatskog književnika, koji je započeo svoje gimnazijsko školovanje 1853/54, a te i sljedeće godine susrećemo ga među učenicima koji su zbog odličnog uspjeha u svim predmetima bili pohvaljeni i nagrađeni. Završivši srednju školu na Rijeci i tečaj za krajišku upravu u Beču, on će kao veliki župan krbavski, senjski i karlobaški godinama obilaziti Senjsku gimnaziju i biti osobito djelotvoran u Društvu za potporu siromašnih učenika.

Nacionalna misao bojažljivo se ali uporno probijala u nastavi hrvatskog jezika i pobijedila bar što se tiče uporabe hrvatskoga jezika koga kao nastavnoga jezika. U zaključnoj napomeni izvještaja za školsku godinu 1871/72. pisanoj njemačkim jezikom kao i cijeli izvještaj, osim nekoliko službenih dokumenata ministarstva za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade u Zagrebu, ravnatelj Tomo Matić obavještuje: »Nastavni jezik (s izuzetkom matematike i fizike u IV. razredu), u svim predmetima niže gimnazije bit će hrvatski i postupno će se uvesti i u višim razredima gimnazije kako to okolnosti budu dopuštale.«⁶ S tom godinom i tom opaskom završava se i 20-godišnje razdoblje izvještaja pisanih njemačkim jezikom.

U tom su razdoblju Senjskom gimnazijom upravljali Stjepan Sabljak (1850-1868) i Tomo Matić (1868-1884), a izvještaji su se tiskali u Trstu (Gubernijalna tiskara ili Tiskara austrijskog Loyda), Beču (Mechitharisten Buchdruckerei) i Zagrebu (Tiskara Karla Albrechta).

2. Izvještaji od 1872/73. do 1. svjetskog rata

To je razdoblje pod upravom i nadzorom Odjela za bogoštovlje i nastavu pri Kraljevskoj zemaljskoj vladi u Zagrebu koja – kao u prijašnjem razdoblju vojne vlasti – propisuje udžbenike, određuje promjene u organizaciji nastave, obavlja premještaje, postavlja nastavnike i daje opće upute za život u školi. Politički život obilježen je banovanjem Iva-

6. Program des kgl. Ober-Gymnasiums zu Zengg, Zagreb, 1872, str. 50

na Mažuranića (1873-1880), kada jača hrvatska misao i slobodnije se razvija hrvatska kultura, zatim banovanjem Luke Pejačevića (1880-1883), koje je obilježeno težnjom za mađarizacijom, ali ona u izvještajima Senjske gimnazije nije ostavila traga, banovanjem Dragutina Khuena Hédervarya, eksponenta Beča, koji je potiskivao domaći živalj na račun stranoga, a školstvu je posvetio malo pozornosti tako da je ono doživjelo ili pad ili stagnaciju. Njegov se utjecaj na hrvatsku politiku produžuje i poslije 1903. sve do 1912. U hrvatskom političkom životu čitavoga toga razdoblja dolazi do sve veće suradnje Hrvata i Srba (Hrvatsko-Srpska koalicija) sve je izrazitija misao jugoslovenstva, a uz nju i misli koje promiče Stranka prava na čelu s dr. Antom Starčevićem, koja je u Senju imala mnogo pristaša.

Vanjski izgled izvještaja izvješća toga razdoblja ostaje uglavnom nepromijenjen, ali su poglavlja u njima razrađena opširnije i detaljnije, u njima ima više metodskih i didaktičkih uputa, a kako se nekim predmetima pridaje veće značenje tako i njihov program postaje sve bogatiji.

I u tom razdoblju tiskaju se na početku izvještaja stručni radovi nastavnika redovito sve do 1891, s prekidom 1874/75, i od 1910/11. do 1913/14.

To su slijedeće radnje

1872/73. Viktor Mihajlović: Flora senjske okolice

1873/74. Mile Magdić: O postanku njemačkih vojvodina početkom desetoga vieka

1874/75. Nema izvještaja

1875/76. Mile Magdić: Topografija i povijest grada Senja I.

1876/77. Ivan Radetić: Nekoliko rieči o Maruliću i njegovoj školi

1877/78. N.N.: Analitičke vježbe

1878/79. Ernest Kante: Herodotov rad i život

1879/80. Ernest Kante: Demostenov rad i život

1880/81. 1. Fran Folprecht: Nešto ob uzgoju djece kod starih Rimljana i Grka

2. Ivan Ilaušek: Govor što ga je prigodom svetčanoga odkrića spomen-ploče biskupu Mirku bar. Ožegoviću izrekao

1881/82. Fran Folprecht: Nešto ob uzgoju djece kod starih Rimljana i Grka (konac)

1882/83. Pavao Jemeršić: Značaj (sa psihologijskoga gledišta)

1883/84. Iv. Žanić: O palaeographiji sredovječnoj latinskoj

1884/85. Pavao Jemeršić: Sokrat i njegova filozofija

1885/86. Franjo Devide: Dvie tri o kemičkom djelovanju svjetla

1886/87. Vicko Iv. Žanić: Dualizam duha i prirode (tvari) u čovjeku

1887/88. Mihajlo Špehar: Nešto iz rimskih starina kao uvod u čitanje Caesarovih djela

1888/89. Vicko Iv. Žanić: Opis antiknih novaca, nađenih malo ne izključivo na hrvatskom tlu.

1889/90. Dr. August Langhofer: Mimikrija kukaca

1890/91. Dr. August Langhofer: Gornje čeljusti dvokrilaca

1898/99. Dr. Branimir Vizner i Milan Krasović: Katalog učiteljske knjižnice kr. realne gimnazije u Senju

1910/11. Vjekoslav Jakušić: Izvori Habeličevu djelu »Pervi otca našega Adama greh«. V Nemškom Gradczu. Leto 1674.

1911/12. Viktor Rivoseki: Senjska draga

1912/13. Dr. Vatroslav Vogrin: Kratak prilog poznavanju faune Hymenoptera senjske okolice

1913/14. Viktor Rivoseki: Kronika senjskoga srednjeg zavoda. Prigodom 75-godišnjice

Između ovih radnji posebno treba istaknuti Mihajlovićevu Floru senjske okolice, gdje je 399 rodova biljaka podijeljeno u 40 redova, a ovi u razrede; radnja je namijenjena u prvom redu učenicima kako bi se što bolje snalazili na svojim botaničkim izletima. Osobito je vrijedan i rad Vicka Ivana Žanića o antiknom novcu na hrvatskom tlu, koji se izvrsno uklapa u nastojanje Senjske gimnazije da unaprijedi svoju numizmatičku zbirku, a osim toga dragocjen je dokument o novcu na tlu Hrvatske, to više što mnogim primjerima koje spominje više nema ni traga.

U izvještaju 1898/99. nalazi se koristan i dragocjen Katalog učiteljske knjižice, u kojem su knjige sređene i podijeljene u nekoliko grupa:

I. Enciklopedija i slična djela

II. Teologija i crkvena povijest

III. Filozofija i estetika

IV. Pedagogija i školstvo

V. Klasična filologija

A) Grčki klasici

B) Latinski klasici

C) Pomoćna djela

VI. Moderna filologija

A) Opće jezikoznanstvo

B) Hrvatska, srpska i staroslavenska književnost

C) Inojezična književnost

VII. Arheologija i numizmatika

VIII. Povijest

IX. Geografija, statistika, etnografija, putopisi

X. Prirodopis

XI. Fizika, kemija, astronomija, mineralogija

XII. Matematika

XIII. Risanje i umjetnost

XIV. Gospodarstvo, promet i trgovina

Treba napomenuti da je do sređivanja školskih knjižnica u Hrvatskoj pa tako i u Senju došlo zahvaljujući naporima Izidora Kršnjavoga,⁷ koji je od 1891. do 1896. bio predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu.

Učiteljski zbor sačinjavaju na početku ovoga razdoblja Tomo Matić (ravnatelj), Vjenceslav Kargačin, Vojtjeh Mikšić, Ivan Radočaj, Ivan Ilaušek, Viktor Mihajlović, Ivan Radetić, Dragutin Jambrečak, Vaclav Pavlat, Ivan Linhart, dr. Ivan Reichert, Ivan Potočnjak, odnosno 8 svećenika i 4 svjetovnjaka. Nastavnici imaju obično 17 – 20 sati nastave i predaju katkada i do pet različitih predmeta, što je očiti dokaz nedostatka nastavnog osoblja.

U ovom razdoblju dešavaju se u Senjskoj gimnaziji velike promjene. 1885/86. dokidaju se kraljevom naredbom 4 viša razreda, a 4 niža razreda pretvaraju se u malu realnu gimnaziju. Te godine dokida se 8. razred. Viktor Rivoseki u Spomenizvještaju 1838/39. tumači tu naredbu kao kaznu (na nagovor Khuena Hedervary) što su Senjani »kod saborskih izbora g. 1878, 1881. i 1884. birali za svoga poslanika Frana Folnegovića.«⁸ Godine 1893/94. ponovno je dopušteno da se postupno otvore viši razredi, tako da je na »kraljevskoj višoj realnoj gimnaziji u Senju« prvi ispit zrelosti održan 1897/98.

7. Antun Cuvaj, Grada za povijest školstva kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije VIII, Zagreb 1913, str. 7.

8. Rivoseki, cit. dj. str. 29.

Gašenje slobodnijih ideja odražava se i u »visokom otpisu od 14. srpnja 1897«, gdje se pripućuje mladeži, »da je oduzeta u Pragu izlazećem lištu Hrvatska misao, radi njegove socijalne i anarhističke tendencije, pogodnost poštovne otpreme u područje zemalja svete krune Ugarske.«⁹

Još se jedna značajna promjena dešava u Senjskoj gimnaziji u tom razdoblju. Naime, 1895/96. na ovaj se Zavod prvi put u njegovoj povijesti smije upisati i desetak učenica, koje su s odlikom završile 4. razred pučke škole. (Senjska gimnazija u tom pogledu kasni za gimnazijom u Gospiću tridesetak godina).¹⁰ Te se učenice hlabro bore za potvrdu svoje vrijednosti pa se od 9 učenica prvog razreda 5 nalazi među odlikašima, zaslužujući da budu imenovane: Darinka Babić iz Senja, Herzig Anka iz Otočca, Mrzlić Franjica iz Senja, Radošević Vidosava iz Plaškog i Rivosecki Božica iz Senja. One međutim mogu pohađati samo niže razrede, pa još 1909/10. u obavijestima čitamo: »U više razrede mogu se pak djevojke upisivati samo kao privatistice, ali samo uz posebno dopuštenje Visoke kraljevske vlade iz Zagreba.«¹¹

U nastavnom planu i programu isprva nema nikakvih bitnih novosti. Pogledajmo ga azato na prijelazu stoljeća, šk. g. 1900/1901:

	Razredi							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Vjeronauk	2	2	2	2	2	2	2	2
Latinski jezik	7	7	6	6	5	6	5	4
Grčki jezik	—	—	6	6	5	6	5	4
Hrvatski jezik	4	3	2	2	3	3	3	3
Njemački jezik	3	3	3	2	2	2	2	2
Zemljopis	3	2	1	2				
Zemljopis i povijest					3	4	3	4
Povijest	—	2	2	2				
Matematika	3	3	4	4	4	3	3	2
Prirodopis	3	3	—	—	3	2	—	—
Prostoručno risanje	4	4	4	4	—	—	—	—
Krasnopis	1	1						
Fizika	—	—	3	2	—	—	3	3
Ludžba	—	—	—	2	—	—	—	—
Filozofska propodevtika	—	—	—	—	—	—	2	2

Osim povećanja broja nastavnih sati iz hrvatskog jezika gotovo u svim predmetima, i iz njemačkog u 1, 2, i 3, uočavamo izdvajanje fizike i ludžbe (kemije) kao posebnih predmeta i obvezatno prostoručno risanje od 1. do 4. razreda s visokim brojem tjedne nastave. U program toga predmeta ulazi u 1. i 2. razredu risanje prostornih i mjerstvenih likova prostom rukom te elementi geometrijskoga plošnog ornamenta, u 3.r. nastavak toga rada uz učenje temeljnih načela o pojavama i harmoniji boja, u 4. perspektivno risanje prikladnih tehničkih predmeta, risanje višebojnog ornamenta i »svih klasičnih doba umjetnosti s uporabom raznih risačih sprema«. Desetak godina poslije vidno se povećava uloga tjelesnog uzgoja, a njegov se program navodi na posebnom mjestu pod naslovom: Tjelesni uz-

9. Izvješće kraljevske realne gimnazije u Senju, 1908/1909, str. 33.

10. Antun Cuvaj, cit. dj. V, Zagreb, 1910, str. 446: Već god. 1862/63. proširena je dvorazredna realka u Gospiću u trirazrednu, a od god. 1864/65. primale su se u nju i djevojčice.

11. Izvješće ...1909/10., str. 101.

goj u zavodu. Tako doznajemo da je 1. i 2. razred učio okretanje, stupanje, trčanje, zahvate na spravama, penjanje na motkama i užetima i sl., 3. i 4. stupanje u vodu i dvoredu, vježbe sa štapovima i na spravama, vježbe na konju, 5, 6, 7. i 8. razred razne vježbe na spravama, a osim toga od 5. do 8. razreda učilo se i mačevanje. 5. i 6. vježbao je mačevalački stav i nasrtaj sa štapićima (mjesto floreta), a 7. i 8. zahvat mača, stav za pozdrav, stav za odmor, zamah mačem i obične udarce. Na kraju gimnastičke obuke bio je javni ispit kojemu je prisustvovao cijeli učiteljski zbor na čelu s ravnateljem. U izvještaju iz šk. g. 1911/12. spominje se u okviru tjelesnog uzgoja i plesni tečaj u kojem su se učili najnužniji moderni plesovi, a koji je završavao tzv. plesnim vjenčićem.

I nadalje postoje neobligatni predmeti: talijanski, francuski, pjevanje, ženski ručni rad. Od 1898/99. ručni je rad za učenice obvezatan predmet mjesto grčkoga jezika, a s pojavom tog predmeta susrećemo u učiteljskom zboru prvu nastavnicu, učiteljicu Franjku Nikić. Ako promotrimo program tog predmeta, vidjet ćemo da su djeca započinjala učiti pletenje čarapa, šupljanje i vezanje, a već u 4. razredu risala su krojeve za ženske košulje, gaće i noćne zobunce, muške košulje i bijelo rublje, usavršavala se krpanju i raznim vrstama veza.

Nastavni je jezik hrvatski. Iako su školske vlasti potkraj razdoblja s njemačkim kao nastavnim jezikom izrazile bojazan da će biti problema nakon uvođenja hrvatskog jezika zbog nezavršene stručne terminologije, ti se problemi ne osjećaju, zahvaljujući u prvom redu Bogoslavu Šuleku, koji je zajedno s Vatroslavom Jagićem i J. Torbarinom radio na izradi hrvatske znanstvene terminologije. Otpisom visoke kraljevske zemaljske vlade od 25. listopada 1872. »pozivlju se učitelji koji njemačkim jezikom predmete predavaju neka se izjasne, jeli su u obće i za koliko vremena voljni preuzeti obvezu za predavanja hrvatskim jezikom. Nalaže se da se svekoliko nutarnje službovanje hrvatskim jezikom voditi imade.«¹² Ozbiljnost i strogost ovoga zahtjeva upućuje na zaključak da je od toga vremena njemački jezik kao jezik nastave i administracije u Senju i hrvatskim školama uopće odlučno ukinut. Pogledamo li kataloge Senjske gimnazije toga doba, uvjerit ćemo se da su se školske vlasti ove naredbe doista i pridržavale. Ocjene su i nadalje opisne, uspjeh odličan, dovoljan, dostatan, veoma dobar, posve dovoljan; izvanjski oblik pismenih radnjah uredan, neuredan, razgovjetan, lijep; marljivost nestalna, podjeljena, uztrajna, napredna, popustna, neumorna, nestalna; čudoredno ponašanje besprikorno do osornosti naspram učiteljem, besprikorno do neuglađenosti, besprikorno do lakoumnosti, besprikorno do nemarna polaska škole, besprikorno do rastrešenosti.

Način ocjenjivanja bit će zanimljivo promatrati i na nekim izvodima iz kataloga. Pro-morit ćemo nekoliko učenika koje poznajemo kao ugledne književnike ili znanstvenike.

Silvije (u katalogu Silve) Strahimir Kranjčević, 2. r., šk. g. 1876/77.

Čudoreno ponašanje: pohvalno

Marljivost: napredna

Vjeronauk: odličan

Latinski: posve dovoljan

Njemački: dovoljan

Ilirski: dobar

Dogodovština i zemljopis: veoma dobar

Računstvo: dovoljan

Naravopis: dovolian

Krasnopis: dobar

Talijanski: dostatan

Pjevanje: dobar

Izvanjski oblik pismenih radnjah: uredan

Broj zanemarenih nastavnih urah: 34 izpričane bolestju

Opći red: prvi

Josip Draženović,¹³ 8. r. šk. g. 1880/81.

Čudoredno ponašanje: bezprikorno

Marljivost: napredna

Vjeronauk: odlično

Latinski: dobro

Grčki: dobro

Njemački: dobro

Dogodovština i zemljopis: veoma dobro

Računstvo: posve dovoljno

Naravoslovje: veoma dobro

Mudroslovna propedeutika: veoma dobro

Izvanjski oblik pismenih radnjah: razgovietan

Broj zanemarenih nastavnih urah: 31 izpričana

Opći red i broj uvrestjenja: prvi (Prevedeno na suvremeni nastavni jezik: najbolji u razre-
du)

Mijo Kombol,¹⁴ 8. r. 1901/02

Opći red napretka: prvi s odlikom

Vladanje uzorno:

Uspjeh

Nauk vjere: izvrsno

Hrvatski: izvrsno

Njemački: izvrsno

Latinski: izvrsno

Grčki: izvrsno

Zemljopis: veoma dobro

Povijest: veoma dobro

Matematika: veoma dobro

Fizika: veoma dobro

Filozofska propedeutika: izvrsno

Gimnastika: izvrsno

Pjevanje: izvrsno

Francuski: veoma dobro

Izvanjsko lice pismenih radnjah: lijepo

Opći red napretka: prvi s odlikom

Vladanje uzorno

Viktor Rovosecchi,¹⁵ 8. r. šk. g. 1898/99.

Opći red napretka: prvi s odlikom

Vladanje: pohvalno

Nauk vjere: veoma dobro

Hrvatski jezik: dobro

Njemački jezik: dobro

Latinski jezik: dobro

Grčki jezik: dovoljno

Zemljopis: veoma dobro

Povijest: veoma dobro

Matematika: dobro

Fizika: veoma dobro

Filozofska propedeutika: dobro

13. Poznati hrvatski pripovjedač (1863-1942), u svojim djelima opisivao Liku, Senj i Hrvatsko primorje

14. Hrvatski književni povjesničar, prevodilac i sastavljač antologija (1883-1955), najpoznatije mu je djelo Povijest hrvatske književnosti do Preporoda, Zagreb.

15. Dugogodišnji profesor (1910-1924, 1926-1936) i direktor Senjske gimnazije (1936-1941), pisac Kronike Senjske gimnazije 1830-1913, 1913-1926 i 1926-1936, 1936-1941, u kojima je prikazao život i rad Senjske gimnazije u razdoblju od 1830. do 1941. godine.

Gimnastika: veoma dobro

Pjevanje: izvanredno

Talijanski jezik: veoma dobro

Izvanjsko lice pismenih radnjah: lijepo

Ocjene ovih učenika ujedno pokazuju da su one imale drugačije značenje nego što bi ga imale danas. Draženović i Rivosecchi su npr. odlični učenici, ali se ta odlika iskazuje na najrazličnije načine.

Inače u tom čitavom razdoblju ocjene su opisne i ne razlikuju se binto od onih koje su se primjenjivale u prethodnom razdoblju.

Teme iz pismenih zadaća hrvatskoga jezika i opet odrazuju duh vremena i političkih prilika, a iznad svega jačanje nacionalnog osjećaja. Sve se više javljaju teme koje se bave hrvatskim jezikom, starohrvatinom, likovima iz hrvatske povijesti, rodoljubljem uopće, razvijanjem ljubavi prema Srbima (od 1882/83. uči se i ćirilica). Ilustracije radi, navest ćemo nekoliko tema: Zašto moramo učiti materinji jezik, Ima li Hrvat razloga ponosit se svojim imenom, Nikola Zrinski – hrvatski Leonida, Znamenite ličnosti u porodici Šubića, Paralela među Vukom Stefanovićem Karadžićem na iztoku i Ljudevitom Gajem na zapadu kao prvimi probuditelji i osnivači najnovijega književnog pravca, Narod bez poviesti jest putnik bez putnoga lista. Vriednost materinskoga jezika i sl. Još uvijek traje zanos za narodnu književnost, koji međutim prema kraju XIX. st. sve više jenjava.

Ljetopisi i dalje otkrivaju sve đačke i školske aktivnosti. Još se uvijek ide na procesije, slave se blagdani (sv. Marko, sv. Juraj, sv. Alojzije), ide se na prvu svetu pričest i na svetu misu (uz nešto blaži režim), slavi se kraljev i kraljičin imendan, pa se od 1898. ide na zadušnice za kraljicu Elizabetu, od 1881. slavi se i dan vjenčanja »Njegove Carsko kraljevske visosti nasljednika pristolja nadvojvode Rudolfa sa Njezinim kraljevskom visosti belgijskom princezom Štefanijom«, od te se godine slavi 5. srpnja, dan svete braće Ćirila i Metodija. Školu obilaze inspektori i uglednici Janko Jurković, Gjuro Arnold, Đuro Šurmin, Bude Budisavljević, Izidor Kršnjavi, dr. Albert Bazala, Stjepan Bosanac, grof Radoslav Pejačević i dr. Šturi stil nabiranja događaja postaje topao i potresan uz bilježenje smrti đaka ili profesora i pretvara se u mali literarni prilog: »Učenik 2. razreda Jaroslav Jankovec, sirota, mladić blage ćudi, odličan u napretku, uzoran u ponašanju, neumorne marljivosti, prvi između svojih suučenika, pade plienom nesmiljene difterije, dieleć sudbinu tolikih mladih života, koje je ove godine ta grozna bolest u Senju uništila.«¹⁶

Škola još uvijek ne napušta siromašne učenike. Oni i nadalje dobivaju smještaj u Ožegovićanumu, daju im se stipendije, primaju pomoć u odjeći i obući. Ali Društvo za potporu siromašnih učenika jedva životari. Iako od kamata iz novčane Zaklade nešto malo pomaže pokojem učeniku ili plati nećiji sprovod, može se reći da od 1872/73. pa sve do 1897/98. uopće ne djeluje. Inicijativa za obnovu Društva dana je na koncu 1896/97, a Društvo je obnovljeno 1897/98. pod imenom »Društvo u potporu siromašnih učenika kraljevske realne gimnazije senjske«. Za pokrovitelja je imenovan dr. Antun Maurović, biskup senjsko-modruški ili krbavski. U trenutku osnivanja Društvo je imalo 38 članova utemeljitelja, među kojima je na prvom mjestu Bude Budisavljević Prijedorški, veliki župan Like i Krbave i gradova Senja i Baga. U izvještaju se ne zaboralaju spomenuti ni djevojke koje su pripomogle u prikupljanju članova: »Da se je ovako lijepi broj članova sabrao, ima se osobito zahvaliti dobrohotnoj susretljivosti ovdašnjih krasotica gdjica Božice Bezjakove, Božice Bronzinijeve, Zlate Scarpine i Valerije Štigliceve, koje su se s naj-

16. Program kraljevske više gimnazije u Senju 1882/83, str. 50.

većom spremnošću odazvale, da prikupljaju članarinu; na tome im budi u ime oskudne omladine topla hvala izrečena.«¹⁷

Knjižnice su i zbirke u tom razdoblju sve bogatije. Osvijetlit ćemo to primjerom iz 1908/1909.

Učiteljska knjižnica imala je 1674 djela u 3.898 svezaka i 587 sveščića

Učenička knjižnica: 1389 djela u 1932 sveska i sveščića

Geografsko-historijska zbirka: 99 zidnih zemljovoida, 9 atlasa, 3 povijesne skice, 4 globusa, 3 telurija, 79 slika

Fizikalna zbirka: 511 aparata, 76 sprava i 44 slike

Kemijska zbirka: 29 aparata, 173 sprave, 157 preparata i 1 sliku

Prirodopisna zbirka

a) zoološka: 302 kralješnjaka, 3150 drugih životinja, 202 predmeta 144 slike

b) botanički odio: 6.229 listova herbara, 160 slika i 97 drugih predmeta

c) mineraloško-geološki odio: 1292 naravna komada, 327 modela kristala i 110 drugih predmeta

Matematičko-geometrijska zbirka: 30 modela, 13 sprava, 14 slika

Risarska zbirka: 527 predložaka, 219 modela i 216 drugih predmeta

Gimnastička zbirka: 234 sprave i predmeta, među kojima 60 mačeva za mačevanje.

Numizmatička zbirka: 8 zlatnika, 465 srebrenjaka i 980 bakrenjaka.

U školi postoji od 1896/97. i Holubova zbirka. Dr. Emil Holub, glasoviti afrički putnik i učeni Čeh, darovao je te godine Senjskoj gimnaziji malu zbirku od četrdesetak afričkih i američkih prirodoznanstvenih predmeta, među njima južnoafričke rude i biline, preparirane životinje iz Amerike i Afrike, etnografske predmete (sulica Mo-Toka iz sjevernih zambeških krajeva za lov i rat i sulica Bečuana za klanje domaćih životinja).

Ako bismo ove podatke usporedili sa stanjem zbirki ranijih godina, dobili bismo sliku napora jedne male gimnazije u malome primorskom mjestu da stvori najbolje uvjete za rad svojih učenika i da se po njima svrsta u red prvih gimnazija u našoj zemlji.

Potkraj ovoga razdoblja, šk. g. 1912/13, doznajemo iz izvještaja da je u Senju osnovano Literarno i glazbeno društvo Vjenceslav Novak. Svrha mu je bila da uzajamno sa školom poradi oko obrazovnog i glazbenog napretka školske mladeži. Društvo je dva puta mjesečno imao društvena sijela na kojima su članovi čitali svoje radove i izvodili skladbe na guslama. Glazbeni odio imao je i tamburaše. Na početku godine 1913. Društvo je već imalo koncert s plesom za građanstvo, sa slijedećim rasporedom:

1. Binder: Die Savoyaerden – uvertira, orkestar gradske glazbe

2. A. Š. Smrt Petra Svačića

3. Vilhar: Naše pjesme – pjeva mješoviti zbor kraljevske realne gimnazije u Senju uz orkestar

4. Brož: Dalmacija, Dalmacija – tamburaški zbor

5. Verdi: Fantazija iz opere Rigoletto – gimnazijski salonski orkestar

6. Dr. M. Ogrizović: Proljetno jutro – pastel-slika

Program je očito bio nacionalno obojen, pa svjedoči o raspoloženju svojih priređivača; iz njega osim toga doznajemo da je Senjska gimnazija imala mješoviti zbor i salonski orkestar. Neobvezatni predmet pjevanje očito je okupio lijepi broj učenika.

Period od 1872/73. do prvoga svjetskog rata pokazuje stalno kvalitativno napredovanje škole. Njezini nastavnici visoki stupanj svojeg obrazovanja i svoje stručne ambicije

17. Izvješće... 1897/98, str. 55.

odražavaju u brojnim radnjama u izvještajima Senjske gimnazije, a rezultati njihova nastavničkog rada odražavaju se i u uspjehu učenika. Mnogo bismo vremena u prostora izgubili kad bismo nabrojali sve slavne učenike i profesore koji su bili poznati u hrvatskom kulturnom i javnom životu, ali uz već spomenute učenike Silvija Strahimira Kranjčevića, Josipa Draženovića, Mihovila Kombola i Viktora Rivosekija, moramo navesti i ime uvijek odličnog Milutina Cihlara (Nehajeva),¹⁸ koji je u ovom zavodu pohađao niže razrede i Vladimira Čopića, kasnijega istaknutog revolucionara iz narodnooslobodilačke borbe, a od profesora ne možemo zaobići Branimira Wiesnera (Livadića),¹⁹ Krstu Pavletića,²⁰ Đuru Szabu²¹ i bivše učenike Vjenceslava Novaka i Mihovila Kombola.

To je doba kada Senjska gimnazija dobiva svjetovni karakter, kada se u školu počinju upisivati učenice, kada se učenici počinju organizirati u društvima u kojima žele afirmirati svoje sposobnosti i svoje talente, doba afirmacije hrvatskog jezika i pojačanoga političkog gibanja među učenicima. Evo svjedočanstva: »Što nije još zabilježeno u ljetopisima hrvatskih srednjoškolskih zavoda, dogodilo se ove školske godine. Nešto poticani ulicom, a nešto mistificirani neistinitim vijestima domaćih novina, udesiše učenici raznih zavoda najprije pojedince »štrajku«, a zatim se pridružiše t. zv. generalnom đačkom štrajku. Prvi put ostaviše školu nekoliko učenici ovoga zavoda dne 5. ožujka od 9-10 sati, našto se povratiše u zavod. Drugi put ostavi zavod gotovo sva mladež dne 7. ožujka poslije 11 ure na očigled velemožnoga gospodina Franje Kreme, kraljevskoga zemaljskog školskog nadzornika, koji je posjetio zavod da umirno djeluje na uzbudene učenike. Treći put je izostala mladež od obuke dne 15. ožujka odmah ujutro. Na visoki nalog kraljevske zemaljske vlade od 15. ožujka 1912. godine br. 6967 obustavljeno je obučavanje na zavodu sve do 10. travnja.«²²

U nekoliko zgusnutih rečenica naslućuje se sva dramatika neuobičajenih zbivanja. Ljetopisac ne obrazlaže razloge te učeničke pobune, koja je bila povezana uz imenovanje za bana i komesara režimskog čovjeka Slavka Cuvaja, omraženog političara s teretom grijeha da je raspustio hrvatski sabor i u zemlji uveo nasilja. Mržnja na Cuvaja kao eksponenta omražene austro-ugarske politike kulminirat će iste godine dvama pokušajima atentata na njega nakon kojih se ovaj »razbojnik u činovničkoj slici«, kako ga je zvao Strossmayer, morao povući iz javnoga života.²³

Školom su u ovom razdoblju upravljali:

Tomo Matić (do 1884)

Josip Mesek (1884-1895)

Ivan Gostiša (1895-1899)

Josip Sarkotić (1899-1905)

Gabrijel Lucarić (1905-1906)

Vladoje Dolanski (1906-1910)

Krasović Milan (1911-1913)

Ernest Pascher (1913-1915)

Izvještaji su se tiskali većinom u Senju (Tiskara Devčić) s tri godine (71/72, 72/73. i 75/76), u Zagrebu (Knjigo i kameno-tiskarski zavod Dr. Albrechta).

18. Hrvatski književnik, kritičar i esejist (1880-1931)

19. Branimir Wiesner Livadić (1871-1949) hrvatski književnik, urednik časopisa Savremenik, ravnatelj Državne glumačke škole u Zagrebu i ravnatelj drame Narodnoga kazališta u Zagrebu

20. Krsto Pavletić (1865-1919), javlja se u hrvatskoj književnosti i pod pseudonimom Pavle Krstinić, pisao drame, pjesme i pripovjetke, i najčešće se inspirisao povijesnim motivima

21. (1875-1943); i istaknuti muzelog i konzervator

22. Izvještaj kraljevske realne gimnazije u Senju 1911/12, str. 81-82.

23. Enciklopedija Jugoslavije, sv. 2, Zagreb, str. 507.

3. Izvještaji od 1. svjetskog rata do njegovog završetka

U tom razdoblju Hrvatska je i nadalje u sklopu Austro-Ugarske Monarhije, škole su i dalje pod upravom Odjela za bogoštovlje i nastavu kraljevske zemaljske vlade u Zagrebu, ali ovo smo razdoblje ipak izdvojili jer su ratna zbivanja i stradanja dala snažan pečat životu Senjske gimnazije izručene u vrtlog općih patnji u neimaštini. U izvještajima ipak susrećemo »stare« rubrike, pa strukturu nastave jasno uočavamo.

Plan predmeta	Razredi							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Nauk vjere	2	2	2	2	2	2	2	2
Latinski jezik	6	5	5	5	5	5	5	5
Grčki jezik	—	—	5	4	4	4	4	4
Hrvatski jezik	4	3	3	3	3	3	3	3
Njemački jezik	4	4	3	3	3	3	3	3
Zemljopis	3	2	2	2	1	1	1	1
Povijest	—	2	2	2	2	3	2	2
Matematika	3	3	3	3	4	3	3	2
Prirodopis	2	3	—	—	3	3	—	—
Fizika	—	—	3	2	—	—	4	4
Kemija	—	—	—	2	—	—	2	—
Filozofska propedeutika	—	—	—	—	—	—	2	2
Higijena	—	—	—	—	—	—	—	1
Prostoručno risanje	4	4	4	4	5	2	2	2
Krasnopis	2	1	—	—	—	—	—	—
Gimastika	(u svakom				razredu 1-2 sata)			
Pjevanje	(u svakom razredu 1 sat)							

Promotrimo li promjene koje su se u tom planu dogodile od početka stoljeća, uočimo da latinski i grčki, iako još uvijek vodeći predmeti, počinju ustupati pred poviješću, zemljopisom, fizikom, kemijom, a ponovo raste broj sati prostoručnoga risanja. U izlaganju programa pojedinih predmeta risanje zauzima najviše prostora, a po broju ukupnom sati nalazi se na drugom mjestu zajedno s njemačkim jezikom. Spomenut ćemo u grubim crtama njegove sadržaje:

1. razred: vježbe slobodnom rukom, crtanje jednostavnih stiliziranih motiva i njihova primjena na jednostavni ornament

2. razred: vježbe slobodnom rukom (teže krivulje), crtanje jednostavnih plošnih prirodnih oblika, primjena biljevnih motiva na jednostavni ornament, zorno perspektivno crtanje i osjenjivanje

3. razred: crtanje po prirodnim predmetima, primjena biljevnih studija na ornament, napametno crtanje, jednostavno skiciranje

4. razred: crtanje i slikanje olovkom, perom, kredom, ugljenom, i bojom, primjena biljevnih studija na ornament u više boja, vježbe u skiciranju s prikladnim izborom predmeta

5. razred: figuralno crtanje, crtanje i slikanje po prirodnim predmetima u raznom materijalu, vježbe u figuralnom skiciranju

6. razred: nastavak figuralnog crtanja po naturalnim reljefima, maskama i poprsjima, predmeti iz bilinstva i obrta udešavaju se u harmoničnu cjelinu i umjetnički složenu prirodu, nastavak figuralnog skiciranja

7. i 8. razred: kao šesti.

Očito je ovako koncipirano prostoručno risanje moglo biti dobra podloga za tehnički studij, za studij likovnih umjetnosti i za niz praktičnih zvanja.

Učiteljski zbor sačinjavali su na početku ovoga razdoblja Božidar Katalinić (ravnatelj), Mile pl. Sturmfest Rubelli, Augustin natporučnik u pričuvi, i Zvonimir Ritz, također natporučnik u pričuvi. Svih tih ratnih godina učenici skupljaju novac i održavaju koncerte za ratne invalide i ratnu siročad. 1915/16. pristupa se i raspisivanju ratnoga zajma među učenicima, a 17 učenika svoju privrženost i odanost »kralju i domu« izražavaju ulaganjem 950 kruna.

U tom se razdoblju još uvijek slave stari blagdani i spomen-dani, a ima i novih. Tako je 1917. proslavljena 100-godišnjica rođenja hrvatskog pjesnika Petra Preradovića, a poslije smrti Franje Josipa I. đaci prisustvuju zadušnicama za njega, slavi se imendan novoga kralja Karla i imendan i rođendan kraljice Zite.

U pismenim zadaćama iz hrvatskoga jezika nema odraza rata i ratnih zbivanja, teme su najčešće opće, vezane uz Senj i Nehaj, hrvatsku književnost, etičke ideale (npr. Pogled s Nehaja, Moj prijatelj, Moje rodno mjesto, Antigoina tragična krivnja, I zima ima svojih prednosti, Pojedinaac i društvo, Jedinstvo ideja u Teuti, Prizor s ulice, Moj najmiliji ep i sl.) Kao da su nastavnici bar u nečemu pokušali poštedjeti svoje učenike od razmišljanja o **imalo** lijepoj stvarnosti.

I na zbirkama se osjeća neimaština jer se one gotovo i ne obnavljaju. I zdravlje je učenika pogodeno, pa se ljetopisac tuži: »Ove je školske godine (1914/15. op. Z.D.) zdravstveno stanje učenika bilo na žalost nepovoljno. Učenici su najviše poboljševali od glavobolje, prehlade, kataru u plućima i u grlu i od poremećene probave. Te uobičajene bolesti među učenicima uzrokuje ponajviše u zimi i u proljeće nagla promjena vremena kao i slaba hrana kod nekih učenika, što se osobito osjetilo u ovoj ratnoj godini, koja je mnoge prisilila da se prijatelje s crnim, gorkim krušcem i da se odreknu mnogih poslastica.«²⁷

Ogorčeni ljetopisac tuži se i na jadne higijenske prilike Viktor Rivosecchi, Jakov Bosnić, dr. Vatroslav Vogrin, Svetozar Radošević, Dušan Branković, dr. Josip Butković, Miroslav Sučić, Josip Pavelić, Izidor Škorjač, Ivan Modričin, dr. Rikard Kraus, Ante Adamović, Jakov Čanić, Zvonimir Ritz, Stanislav Steinfl i Jovan Puhar. Trojica od njih su odmah na početku rata bili u aktivnoj vojnoj službi: Jakov Bosnić, Miroslav Sučić i Zvonimir Ritz; njima su se ubrzo pridružili i dr. Rikard Kraus, Ivan Modričin. Ljetopisac 1915/16. piše da je dr. Rikard Kraus već po treći put na bojištu i nedavno je na talijnskom bojištu bio opasno ranjen. »Sada se nalazi gotovo sasam oporavljen u jednom lječilištu i poput pravoga junaka i časnika željno čeka, da se proslavljenom svojom bosanskom pukovnijom po četvrti put zagazi u bojnu vrevu.«²⁴ U ratu je bilo i desetak učenika, od kojih je jedan (Ferdinand Breithut) i poginuo. Ljetopis zavoda gubi hladnoću i mir u izlaganju: »Na zemlji-pod zemljom, u zraku, na vodi i pod vodom rvaju se već mjesece i mjesece milijuni bojovnika bijući se i uništavajući se najstrašnijim oružjem najnovijega izuma tako, da su goleme vojske Kserksa pa i Napoleona prema ovim titanskim borbama igre s drvenim soldatićima.«²⁵

Odvijanje nastave je poremećeno. Školska godina 1914/15. počinje tek 8. listopada (dok je od 1893/94. uvijek počinjala 1. rujna), a završava već 20. svibnja, slijedeće godine nastava počinje 7. listopada jer uz sve zlo što je zemlju snašlo hara i trbušna pošalina (tr-

24. Izvještaj ... 1915/16, str. 55.

25. Izvještaj ... 1914/15, str. 53.

bušni tifus). Da nevolje budu veće, 12. ožujka 1916. potres je »nemilice potresao klimave kosti prastaroga Senja tako da je za par časova čitav Senj iselio na ulicu i na Nehaj. I završni su učenici desetak dana bili silno uzbuđeni pa je to prilično zaustavilo bilo redovni tok nastave«. ²⁶ Slijedeće godine umire u Schonbrunu »Kralj i gospodar« Franjo Josip I, a ljetopisac kaže da će »uspomene na njega vjekovati u srcima njegovih vjernih i zahvalnih naroda«. 1917/18. još su uvijek u vojsci Jakov Bosnić, satnik u pričuvni, dr. Rikard Kraus, u samoj školskoj zgradi: »Podovi su od starih dasaka, koje se za hodanje po njima uleknjuju i škripe tako, da se ne čuje ni učitelja ni učenika kad govore... Hodnici uski i mračni, a klupe u razredima za četvoricu građene, zbog čega nastaje guranje kad se jednome prohtjedne izaći. O zahodima je najbolje šutjeti. Zlo je i to da zgrada nema nikakva dvorišta, pa se učenici razbježe za odmora po gradskim ulicama kao rakova djeca.«²⁸

Pa ipak, u tim sumornim okolnostima, u kojima ljetopisac ne može sakriti nakupljeni jad, u školi život teče dalje, u njoj se koliko-toliko normalno odvija nastavni proces, polazu se ispiti zrelosti, završavaju razredi, obilaze je nadzornici, posjećuju vladini izaslanici i uglednici. U takvoj atmosferi, u ruševnoj zgradi, uz prijetnju gladi i teških epidemija pokušava se živjeti normalno.

Školom su u tom razdoblju upravljali Ernest Pascher (1913-1915) i Božidar Katalinić (1915-1932), a izvještaji su se tiskali u Senju (Tiskara T. Devčića) i u Zagrebu (Kraljevska Zemaljska tiskara.)

4. Razdoblje od 1918. do 1939/40.

1. prosinca 1918. nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije dolazi do ujedinjenja južnoslavenskih naroda u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca u novoj državi na čelu s regentom, a od 1921. kraljem Aleksandrom Karađorđevićem. Nade da će Hrvati imati u toj državi slobodan politički, gospodarski i kulturni razvoj ubrzo su se raspršile, a socijalni problemi i socijalne razlike bivali su sve veći. Poslije ubojstva Stjepana Radića kralj je raspustio Skupštinu i ukinuo Ustav te zaveo diktaturu, a u zemlji je terorom uveden centralizam i apsolutizam koji je proganjao svaku slobodoumnu misao.

Političke prilike ovoga doba ostavile su u izvještajima Senjske gimnazije snažan pečat. Ljetopisac 1918/19. radosno i s velikim nadama dočekuje stvaranje nove države: »Potkraj mjeseca listopada svršio se konačno veliki svjetski rat kapitulacijom središnjih vlasti i otad vijećaju poglavice velikih naroda u Parizu ne bi li kako povratili svijetu žuđeni i potrebni mir i izmirili zavađene narode. Mora se na žalost priznati, da im to dosad nije pošlo za rukom. Odviše je krvi proteklo, odviše je rana otvoreno, a da bi se sve tako brzo sleglo, umirilo. Valja dakle čekati strpljivo a to će nam čekanje biti toliko lakše, što se nakon sloma Austrije i Mađarske sastadoše braća Hrvati, Srbi i Slovenci, da na temelju potpunog bratstva osnuju slobodnu državu Jugoslaviju, u kojoj će svi jednako moći živjeti i raditi kao potpuni i slobodni ljudi.«²⁹

Duboko uvjerenje da će u novom poretku Hrvati moći slobodno izražavati svoje nacionalne osjećaje, potaklo je ljetopisca na tople riječi uz proslavu dana »hrvatskih mučenika grofa Petra Zrinskoga i kneza Franje Frankopana. Taj dan nije bilo obuke, već je prigodno predavanje za mladež održao Božo Katalinić, ocrtavši ukratko njihovu borbu protiv nevirnog Nimca i njihovo nastojanje da pomognu narodu svom.«³⁰

26. Izvještaj ... 1915/16, str. 54.

27. Izvještaj ... 1914/15, str. 60.

28. Isto, str. 60, 61.

29. Izvještaj ... 1918/19, str. 10.

30. Isto, str. 11.

U izvještajima do zaključno 1920/21. politika integralnog jugoslavenstva još nije izražena. To su godine kada se zemlja oporavlja od posljedica ratnih stradanja, a briga je škole usmjerena prema siromašnima i gladnima. Ljetopisac bilježi djelovanje »Američke komisije za podupiranje siromašne djece, koja po našem Primorju dostavlja kakao, rižu, kondenzirano mlijeko, šećer, brašno za kruh i sapun. Sapun se učenicima podijelio, a od ostalog učenicima se kuhao u 10 sati, za vrijeme velikog odmora, doručak, jedan dan kakao, jedan dan riža. Kuhala je podvornikova žena, pomagale joj supruge prof. Čanića i Krausa i gđica O. Dobiaš.«³¹

Kako se od 1921/22. do 1930/31. izvještaji nisu pisali, to je nakon desetogodišnje stanke u novim izvještajima upravo buknula misao o jednom narodu i jednom jeziku uz nagrađenu dominaciju većinske nacije, koja je potpuno potisnula hrvatsko ime, jezik i prošlost. Kakve su se drame dešavale u nastavničkom zboru, možemo tek naslutiti u sudbini suplentice Nevenke Dragičević, koja je 1932. i 1933. bila dva puta otpuštena, drugi put tek nekoliko dana nakon što je vraćena na posao, a bez ikakva obrazloženja.

Nakon atentata na kralja Aleksandra direktor je održao u školi »pomen-slovo« koje svojom neukusnošću i neumjerenošću nadilazi svaku mjeru pijeteta. Da bi što više ganuo svoje učenike, on je za tu priliku odabrao oblik bajke u koji je smjestio lik poginulog kralja: »Bio jednog Kralj, urešen viteštvom i snagom, zadahnut plemenitošću i dobrotom... I gospod je blagoslovio čestito nastojanje dobrog Kralja i kao vidljiv znamen toga blagoslova dade Mu Nasljednika, koji će, dišući njegovim duhom, nastaviti započeto djelo svoga Oca i primiti u amanet njegovu ljubav prema podanicima potrebnima ljubavi i milošću.«³²

Hrvatski jezik zove se u izvještaju srpskohrvatski, hrvatski ili srpski i srpskohrvatsko-slovenački, terminologija je ljetopisa promijenjena i nosi obilježja srpskoga književnoga jezika ili tzv. istočne varijante: vazduh, čas, deklamovanje, razredni starješina, srez, ostrvo, hemijski rat, smučarski tečaj, srećan, istorija, vaspitan, nazivi su mjeseci internacionalni itd. Miješa se ekavica i ijekavica pa izvještaji daju tužnu sliku jezične zbunjenosti. Neki nastavnici u pismenim zadaćama nameću učenicima ekavštinu, što dokazuje velik broj naslova: Vrednost Sterijina književna dela, Vrednost ilirizma, Mistično u pesmi Bauk, Analiza jedne Prešernove pesme, Estetska vrednost pesme Omer i Merima, Koji vam se ciklus narodnih pesama najviše sviđa i zašto, Karkater Marka Kraljevića po pesmi Marko Kraljević, a isto tako mnogo tema odražuje novi duh vremena (Kosovo i Kumanovo, Manstiri i njihov značaj za prosvjetu, Govor monaha Simeona srpskim velikašima i svećenicima, Majka Koriolanova i Majka Jugovića kao tragični karakteri itd.).

Da bi ozračje u kojem se odvija nastava i školski život bilo što jasnije, ovome se svemu trebaju pridodati i spomendani. Evo što je zabilježio ljetopisac 1933/34.

- 6. septembra svečano je proslavljena deset godišnjica Njegove Visosti Prestolonasljednika Petra; svečano blagodarenje i školske aktivnosti
- 20. oktobra predavanje o Vuku Stefanoviću Karadžiću
- 22. oktobra predavanja o korintskim Slovenima
- 27. oktobra Jugoslavija na Jadranu
- 28. oktobra o Čehoslovačkoj državi
- 29. oktobra Petnaestogodišnjica proboja solunskog fronta
- 12. novembra Rapalski dan
- 14. novembra Obljetnica Njegoševa rođenja

31. Izvještaj ... 1919/20.

32. Izvještaj 1934/35, str. 39.

21. decembra Petnaestogodišnjica narodnog ujedinjenja, svečano blagodarenje
14. decembra 100-godišnjica Zmajeva rođenja
27. januara Svetosavska proslava (predavanje, svetosavska himna); istoga dana po naredenju Ministarstva prosvjete raspušta se društvo »Silvije Strahimir Kranjčević«
4. Februara predavanje o Josipu Jurju Strossmayeru
25. marta sijelo u spomen Petra Petrovića Njegoša
14. aprila proslavljena »svijetla uspomena onih junaka koji su kao prvi rekruti iz Južne Srbije prije 20 godina pridošli u vojsku«
21. aprila Senj su posjetili odlični gosti iz Zagreba, francuski konzul gosp. Garreau i prof. Warnier. U Sokolani prikazane dvije aktovke na francuskom jeziku
23. aprila dan sv. Jurja
28. aprila spomen na pogibju Petra Zrinskoga i Franje Frankopana
6. maja Đurdevdanski ustanak
31. maja Tijelovo, procesija
6. juna kraj nastave 28. juna završna službe božja i vidovdanski pomen.

U šk.g. 1939. izvještaj dobiva opet nova obilježja koja su rezultat političkih zbivanja, odnosno osnivanja banovine Hrvatske i ustupaka hrvatskim nacionalnim zahtjevima. Je-

Sl. 50 — *Maturnici Senjske gimnazije na proslavi 35. g. mature s prof. Zl. Biondić i prof. A. Padjenom. Zgon 1974.*

33. 9. svibnja 1937. kada se 7 kamiona s gospićkim mladićima i djevojkama vraćalo u Gospić s utakmice između gospićkog Športskog društva Gradanski i Športskog društva Senja četvrti je kamion dvadesetak žandara osulo plotunom iz pušaka i mitraljeza, taj tragični događaj kada je poginulo 7 mladih ljudi poznat je pod imenom »senjske žrtve« (Nikica Bieanić, *Senjske žrtve u povodu minulih 50 godina*, u: *Hrvatska književna revija Marulić*, Zagreb, 1988, br. 3, str. 322-328).

zik kojim je izvještaj pisan vraća se u tokove hrvatskoga jezičnog standarda onoga vremena, u školi se počinju slaviti novi spomen-dani, 29. listopada dan Eugena Kvaternika, 10. veljače Ante Radića, 29. veljače dr. Ante Starčevića, 9. svibnja obljetnica senjskih žrtava³³ a teme integralnog jugoslavenstva nestaju iz školskih zadaća. To je i vrijeme jačanja naprednog omladinskog pokreta kao otpora fašizaciji zemlje. Iako ljetopisac o tome ništa ne piše, događaji koji su slijedili pokazali su da slobodarski duh mladeži ništa ne može unštiti.

U razdoblju od tridesetih do četrdesetih godina raste broj društava koja okupljaju učenike: Literarno društvo Silvije Strahimir Kranjčević (vrlo brzo ukinuto), ferijalni savez, Podmladak Crvenog krsta (1939/40. Podmladak Crvenoga križa) sa sekcijama (literarnom, prirodoslovnom, šahovskom, filatelističkom), Skautska četa. Osobito treba istaknuti djelovanje Sokola, organizacije koja je njegovala i promicala razne oblike tjelovježbe, ali je uz to u staroj Jugoslaviji vršila i jak politički utjecaj na mladež u smislu integralnog jugoslavenstva.

Što se tiče plana i programa nastave, u izvještajima ovoga razdoblja susrećemo dvije koncepcije. Neposredno nakon završetka rata nastava zadržava svoje stare karakteristike, u njoj su još uvijek glavni predmeti latinski i grčki. Tridesetih godina kada ponovo počinju izlaziti izvještaji Senjske gimnazije, situacija se mijenja ali u njima više nema ni plana ni programa, ali se plan može rekonstruirati na temelju zaduženja nastavnika:

	Razredi							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Nauk vjere	2	2	2	2	2	2	2	2
Latinski	—	—	—	—	4	4	4	3
Srpskohrvatski	5	5	4	5	4	4	4	5
Njemački	—	—	3	3	3	3	3	2
Francuski	3	3	3	3	3	3	3	3
Historija	—	2	—	3	3	3	3	3
Geografija	2	2	2	2	2	2	1	2
Prirodopis	3	2	—	—	2	3	2	—
Fizika	—	—	2	—	—	—	3	3
Kemija	—	—	—	3	—	—	—	—
Filozofska propedeutika	—	—	—	—	—	—	2	2
Higijena	—	—	1	—	—	1	1	—
Crtanje	2	2	2	2	2	—	—	—
Ručni rad	2	2	2	—	—	—	—	—
Gimnastika	2	2	2	—	—	—	—	—
Pjevanje	2	2	—	—	—	—	—	—

Kao što se vidi iz ovoga pregleda, vjeronauk je još uvijek obavezan predmet (iako su se obveze učenika u pogledu vjerskih aktivnosti smanjile). Njemački jezik uči se tek od 3. razreda, a prvenstvo mu oduzima francuski jezik. Grčkoga jezika više nema, latinski se uči tek od 5. razreda, hrvatski jezik ima povećan broj sati, crtanje je svedeno na 2 sata u prva tri razreda, povijest i zemljopis osamostaljeni itd. Škola je dakle izgubila obilježje tzv. klasičnih gimnazija i postala realna u pravom značenju te riječi.

Što se tiče zbirki, nakon stagnacije u ratnim godinama one se opet oporavljaju pa npr. profesorska knjižnica ima 1937/38. već 4.746 svezaka, a učenička 2.484, fizikalna ima 396 predmeta, ali su numizmatička zbirka i Holubova zbirka netragom nestale, nestadoše

i mačevi, smanjile se gimnastička zbirka i zbirka za prostoručno risanje. Osobito je velika šteta gubitak 45 predmeta iz Holubove zbirke i 8 zlatnika, 465 srebrenjaka i 100 bakrenjaka (stanje 1915/16) iz numizmatičke zbirke. Izvještaji ništa ne govore o tome što se s njima dogodilo.

Nastavnički zbor u posljednjem izvještaju sačinjavali su Ljubo Hrdlička (ravnatelj), Jakov Čanić, Ljubica Kučera, Stjepan Lahovski, dr. Jaroslav Šidak, Ivan Majcan, Marija Prpić, Vladislav Pejić, Aleksandar Zoričić, Vladimir Benešić, Branko Benzia, Biondić (Mandekić) Zlata, Amalija Čepčanji, Ivančica Vivada, Ida Matulić, Zdenka Bator, Vida Komac, Slavomir Fulgosi i Antun Rubeša.

Iako se iz izvještaja poslije prvoga svjetskog rata, odnosno od 1931/32. do 1939/40. ne razabire što se učilo iz pojedinog predmeta, koji su udžbenici bili propisani, koje su se metode primjenjivale i sl., iako se dakle teško može stvoriti dojam o kvaliteti nastave, ipak ima nekih elemenata na temelju kojih se može zaključiti da je proces nastave obilježen daljnjim rastom kvalitete i visokim zahtjevima, što naslućujemo iz imena članova nastavnčkoga zbora među kojima su neki postigli zavidno mjesto u hrvatskoj kulturi: dr. Jaroslav Šidak postao je jedan od naših najpoznatijih povijesničara i profesor povijesti na zagrebačkom sveučilištu, Vicko Zaninović profesor srpske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Vojmil Rabadan poznati književni i kazališni kritičar, a i mnoga druga imena pamte još i danas stariji Senjani kao uzorne i savjesne nastavnike.

Izvještaji Senjske gimnazije od 1852/53. do 1939/40. izvanredan su i prvorazredan dokument svoga vremena iz kojega crpimo dragocjene podatke za hrvatsku povijest uopće i za povijest hrvatskog školstva napose. Oni su ujedno svjedoci napora brojnih nastavnika

Sl. 51 — Kazališna grupa Senjske gimnazije s prof. Ljubicom Kučera u vrtu ex Olivieri (nog. igralište), Senj 1936.

da u nastavnom procesu najrazličitijim sredstvima stvore ljude sa solidnim obrazovanjem i dobrom podlogom za daljnji studij, jamstvom uspjeha u najrazličitijim zvanjima. Iz njih se vide sve promjene škole od izrazito klasične škole u ozračju Crkve do škole svjetovnog karaktera, od škole za mušku djecu do škole u koju se ravnopravno i pod istim uvjetima mogu upisivati muška i ženska djeca, i isto tako ravnopravno predavati nastavnici i nastavnice. Iz njih se nazire težnja da škola zadovolji potrebe vremena, da bude uvijek na neki način moderna, da se obogaćuje novim knjigama i novim nastavnim sredstvima, novim sadržajima. Iz redova učenika te škole izašla su poznata imena hrvatske kulture, a među nastavnicima nalazimo tadašnje i buduće književnike, znanstvenike i kulturne i javne radnike kojima se Senjska gimnazija može uvijek ponositi.

U razdoblju raznih političkih previranja koja su uvijek išla na štetu naroda, u vremenima kada je škola trebala odgojiti sluge režima, ona je svojim učenicima dala širinu duha koji su njezini najbolji predstavnici ipak iskoristili na korist i ponos svoga naroda.

Z u s a m m e n f a s s u n g

(Die Programme des Senjer Gymnasiums von 1852/53 bis 1939/40)

In dieser Arbeit werden die Programme des Senjer Gymnasiums, als ein Dokument seines Lebens und seiner Tätigkeit von 1852/53 bis zu 1939/40 dargestellt. Der Übersichtlichkeit wegen werden die Programme in 4 Zeitabschnitte geteilt.

1. von 1852/53 bis 1871/72 einschliesslich, mit deutscher Unterrichtssprache und unter der Militärverwaltung

2. von 1872/73 bis zum ersten Weltkrieg, mit kroatischer Unterrichtssprache und unter der Abteilung für Kultus und Unterricht bei der königlichen Landesregierung zu Zagreb

3. von 1914 bis 1918, mit dem Akzent auf den Kriegsläufte und ihrer Spiegelung im Leben dieser Schule

4. von 1918 bis 1940, alch nach dem Untergang der Osterreich-Unagriscen Monarchie die Kroaten in Gefüge des Konigtums der Serben, Kroaten und Slovenen kamen.

Beschrieben werden allgemeine Kennzeichen jeder Periode und analysiert wird der Inhalt der Programme. Am Anfang jedes Programms steht ein sächkundiger Artikel irgendeines Mitglieds des Lehrpersonals. Im zweiten Teil werden verschiedene Themen bearbeitet: lektionasplan, Chronik des Gymnasiums, Aufgaben in der kroatischen Sprache Andachten, Sorge um arme Schüler, Organisation des Schullebens, Einfluss politischer Umstände auf die Schulverhältnisse u.s.w. Beschrieben werden die angesehenen Lehrer und die Schüler, welche später im öffentlichen und kulturellen Leben kroatiens hervorgehoben worden sind.

Daraus kann man folgern, dass die Programme des Senjer Gymnasiums Zeuge ständiger Entwicklung und hoher Qualität des Unterrichts sind. Als ein Dokument der Zeit bieten sie eine Reiche Daten und können für die Erforschung der kroatischen Geschichte und der Geschichte des Schulwesens sehr nützlich sein.